

UN DIPLOMA DESCONEGUT DE CARLOMAN PER A TEOTARI BISBE DE GIRONA (881)

Justificació

L'Arxiu de la Corona d'Aragó, inesgotable dipòsit documental, ens ha sorprès aquesta vegada amb la troballa d'un precepte carolingi desconegut fins ara. Es tracta d'un diploma del rei Carloman, datat el 2 de setembre de l'any 881 i expedit a la vila provençal de *Biderrida*, concedint al bisbe de Girona Teotari la plena propietat de la Vall d'Aro, amb els seus termes, al Baix Empordà.

Voldríem amb aquesta seva edició colaborar modestament a engruixir el ja dilatat corpus de diplomes carolíngis a Catalunya, i homenatjar alhora al gran historiador i professor Santiago Sobrequés, que en la darrera etapa de la seva vida treballà tan intensament en la prossecució de la *Catalunya carolíngia*, la magna obra iniciada per Ramon d'Abadal.¹

Descripció del document

El precepte del rei Carloman no ens ha pervingut en la seva forma original, sinó gràcies a una còpia molt tardana —del segle XVII— que avui es troba en aquell arxiu, a la secció Monacals Girona, lligalls grans, n.º 47. El diploma és copiat en un doble foli de paper, una mica malmès de les vores, que amida 31'3 × 23 cms. El text ocupa el recto i verso sencers del primer foli, restant en blanc tot el segon foli. La lletra és grossa i clara, de finals del segle XVII. La part superior està afectada per una taca d'humitat però no dificulta gens la lectura del text.

Posada al principi de la còpia hi ha una nota coetània que diu: «En poder de Pere Rosselló, notari de Girona, als 16 juliol 1686. Es

¹ Expresssem la nostra gratitud al Dr. Manuel Mundó, que ha llegit l'original del present treball i ens hi ha fet observacions molt profitoses.

un transumpto de la rodalia de la Valldaro, tret de un pegrami (*sic*) que lo M. Ille. Capl. de Gerona tenia recòndit en lo arxiu, qual rodalia és en lo modo següent». D'aquesta explicació es desprèn que la nostra còpia procedeix d'un trasllat del notari gironí Pere Rosselló, fet el 1686 i copiat d'un pergami —suposem que era l'original del precepte— custodiat a l'arxiu del capítol de Girona. Tant el trasllat de 1686 (que anomenem B) com l'original del precepte (A) hem de donar-los avui per perduts, restant-nos només la còpia que presentem (C).

Text del diploma

Donem a continuació el text del diploma segons C, l'única còpia conservada que en coneixem. Cal advertir, però, que hem introduït entre claudàtors les correccions que ens han semblat oportunes per a la comprensió del document, donat que conté evidents errors de lectura i omissions del copista. Hom trobarà en l'apartat crític la forma exacta de cada modificació.

«BIDERRIDA», 2 setembre 881.

PRECEPTE DEL REI CARLOMAN, DONAT A PRECS DEL BISBE DE GIRO-
NA TEOTARI, CONCEDINT-LI EN PLENA PROPIETAT LA VALL D'ARO
AMB ELS SEUS TERMES.

[A]. — Original, que el 1686 era a l'Arxiu Capitular de Girona, avui perdut.

[B]. — Còpia feta el 16 de juliol de 1686 pel notari de Girona Pere Rosselló, perduda.

C. — Còpia de finals del segle XVII a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Monacals Girona, lligalls grans, n.º 47.

In nomine Domini Dei eterni et salvatoris nostri Jesu Christi. Karlomannus [gratia Dei](a) rex. Mos et consuetudo regum predecessorum nostrorum semper extitit fideles suos maximis honoribus illustrare atque suplimes efficere, quatinus in eos et benignitatem suam ostenderent et animos illorum cernui in suam fidelitatem adstringerent. Quodcirca noverit cunctorum sanctae Dei ecclesiae nostrorumque fidelium, praesentium scilicet [et](b) futurorum, [in-

(a) grandi / (b) ad

dustria](c), quod accedens ad genua mansuetudinis [nostrae] (d) Theotarius venerabilis Geronensis episcopus, [coram frequentia](e) procerum primatumque nostrorum humiliter petiit ut Vallem Arez cum omni integritate et regia in propietatem [concederemus](f). Liberalitas ejus quoque saluberrimis adquiescere libuit praecatibus, et prefatam Vallem Arez videliscet cum universis ad se pertinentibus ad orientisque parte usque ad mare, a parte meridiei usque Tursam, ab occidentali usque terminum Locustarii, a parte vero circae usque terminum Rominianum et Colonica, in propietatem jamdicto pontifici, delectabili voluntate, cum plenissima integritate condonavimus. Quatinus ex hoc et in omne tempus faciat [ex praetaxata](g) valle et ex ejus appendiciis, tam propinquis quam procul possitis, cum terris, vineis, pratis, silvis, molendinis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, cultis et incultis, quesitis et inquirendis quicquid potius elegerit, habens in omnibus tenendi, possidendi, dandi, commutandi, distribuendi atque venundandi sine alicujus contradictione firmissimam atque liberrimam potestatem. Ut autem hec [nostrae auctoritatis](h) largitio in Dei nomine firmiter habeatur atque sempiternis inviolabiliter valeat perdurare temporibus, eam subter firmavimus manu propria ac dehinc [anuli](i) nostri impressione signare jussimus.

Signum (*Monograma*) Karlomanni illustrissimi regis.

[Norbertus](j) notarius ad [vicem](k) Vulfardi recognovit et [subscripsit](l).

Datum quarto nonas septembris, anno tercio regnante Karlomanno gloriosissimo rege, indicione decima quarta. Actum apud Bideridam villam Proentiae, in Dei nomine [feliciter](m). Amen.

Les relacions de Carloman amb Catalunya

El breu regnat de Carloman (880-884) transcorregué sense pena ni glòria per als comtats catalans. Amb la mort del seu pare Lluís el Tartamut l'abril del 879, després d'un any i mig de regnat, quedà plantejat el problema successor: el rei deixava dos fills de la seva primera muller, Lluís i Carloman, de 16 i 13 anys respectivament; la segona muller quedava encinta del futur Carles el Simple. Es produí aleshores una gran vacil·lació per part dels magnats del regne sobre el que calia fer en aquelles circumstàncies. El desenllaç el provocà Bosó, sogre del jove Carloman, que aprofitant la confusió general es proclamà rei de Provença l'octubre del mateix 879. Aquesta

(c) *industriam* / (d) *omittit C* / (e) *eorum frequentius* / (f) *concedere* / (g) *xpra-xata* / (h) *nostra auctoritas* / (i) *anali* / (j) *Losbestus* / (k) *vocem* / (l) *scrip-sit* / (m) *selviter*.

usurpació suposà la immediata reacció i cohesió de la família carolíngia entorn de Lluís i Carloman, els quals procediren a repartir-se l'herència paterna i formar un front comú contra Basó. El març de 880 tingué lloc a l'assemblea d'Amicns la divisió del regne: Carloman rebé la Borgonya i l'Aquitània amb llurs marques, això és, la Septimània i els comtats catalans.

D'acord amb l'assemblea, els titulars de cada comtat s'havien d'encomanar al rei que els correspongués segons la ubicació de llurs honors. No sabem amb certesa si els nostres comtes anaren a trobar Carloman per jurar-li fidelitat, però sí és segur que el nou i juvenís-sim rei fou reconegut en el nostre país.²

El testimoni més directe del reconeixement de Carloman a Catalunya són els preceptes que atorgà. En conservem només quatre, datats entre agost i setembre del 881. El primer, del 24 d'agost, concedia a l'abat Edifred de Santa Cecília d'Elins la immunitat i la lliure elecció d'abat; el dia 29 el rei en lliurava un al nostre bisbe Teotari posant sota la seva protecció l'església de Girona amb els seus béns i homes, i concedint-li la immunitat; l'endemà en rebia un altre l'abat Sunifred d'Arles, també amb concessió d'immunitat;³ finalment, el 2 de setembre, Teotari rebia un nou precepte de Carloman, el que publiquem aquí i que comentarem més avall.

A part d'aquests quatre testimonis, no coneixem cap altra relació entre el rei i el nostre país, si bé és probable que els nostres comtes col·laboressin amb ell en la lluita contra l'usurpador Bosó de Provença.⁴

Carloman morí el desembre de 884, als 18 anys d'edat i sense successió. El seu regnat s'inclou en el lapse comprès entre 878-897, durant el qual el domini carolíngi sobre les terres catalanes experimentà un canvi decisiu, caracteritzat fonamentalment per una profunda crisi de la monarquia —que culminà amb el trencament del principi de legitimitat el 888 amb l'entronització d'Odó— i pel progressiu enfortiment del poder comtal.⁵

² RAMON D'ABADAL I DE VINYALS, *Els primers comtes catalans* (Barcelona, 1958), p. 151-152.

³ ABADAL, *Catalunya carolíngia*, II, *Els diplomes carolíngis a Catalunya*, 1.ª part (Barcelona, 1926-1950), p. 37-39 (Arles), 135-137 (Girona), 250-252 (Elins).

⁴ ABADAL, *Els primers comtes*, p. 235.

⁵ ABADAL, *Els primers comtes*, p. 233 i ss., parla extensament d'aquesta qüestió.

El bisbe Teotari i els preceptes reials

D'entre els personatges que a finals del segle IX ocuparen càrrecs d'importància en l'administració política i religiosa dels comtats catalans, ressalta la figura de Teotari bisbe de Girona (c. 875-887). Ens són totalment desconegudes la seva procedència geogràfica, ascendència familiar i circumstàncies de l'elecció episcopal. En canvi, pels documents que ens han pervingut de l'exercici del seu ministeri sabem que fou defensor eficient dels drets de la seva església i que mantingué relacions assídues amb els monarques carolingis, dels quals obtingué almenys quatre preceptes.

Així, assistí al concili-assembly de Troyes, celebrat l'agost i setembre de 878 sota la presidència del papa Joan VIII i el rei Lluís el Tartamut. Hi havia allí una bona representació del clergat català: a més de Teotari, sabem segur que hi eren presents Frodoí de Barcelona, Galderic d'Urgell i els abats d'Arles i Banyoles, presidits pel metropolità de Narbona Sigebut. Ultra els problemes que es debateren a l'assembly, el rei Lluís atorgà nombrosos diplomes des de Troyes. Un d'ells per a Teotari —avui perdut però conegut per referències posteriors— pel qual el rei posava sota la seva defensa l'església de Girona i li concedia la immunitat.⁶

L'any següent, 879, Teotari presidí dos processos judicials. El primer, del 4 de juny, és el reconeixement que féu un tal Adiscle a Auderic, mandatari del bisbe Teotari, d'una terra a Ullà a favor del bisbe. Hi eren presents Teotari, els comtes Dela i Sunyer d'Empúries, el vescomte Petroni i una munió de jutges, abats, vassalls i bons homes.⁷ El segon judici tingué lloc a Castelló d'Empúries el 26 del mateix mes de juny. Teotari hi actuà en qualitat de comissionat del difunt rei Lluís per resoldre a favor de Sant Esteve de Banyoles el plet que, per la possessió d'unes cel·lies del territori de Peralada, duïen entre mans de feia temps aquella abadia i la de Sant Policarp de Rasés.⁸

Dos anys més tard, pel maig de 881, trobem Teotari presidint novament un judici, celebrat aquesta vegada en el vilar *Purtos* del com-

⁶ ABADAL, *Els diplomes*, p. 131-133.

⁷ JOAQUIM BOTET I SISÓ, *Condado de Gerona. Los condes beneficiarios* (Girona, 1890), p. 77-78, ap. IV.

⁸ J. VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España*, XIV (Madrid, 1850), p. 314-317, ap. XXV.

tat d'Empúries. L'acompanyaven els comtes de la regió Dela i Sunyer, el vescomte Petroni, jutges, preveres i laics. El mandatari del bisbe, l'arxiprest Estremir, litigava contra un cert Andreu sobre unes terres frontereres entre les viles d'Ullà i Belcaire; s'arribà finalment a l'acord de dividir i termenar de nou les terres i repartir-les equitativament entre les parts.⁹

Al llarg del mateix any 881 Teotari recaptà dos nous preceptes reials, ambdós de Carloman. El 29 d'agost el rei li confirmava el diploma atorgat pel seu pare Lluís, posant sota la seva protecció l'església de Girona amb els seus homes i béns i concedint-li la immunitat.¹⁰ El 2 de setembre, a petició del propi Teotari, el rei li concedia en plena propietat l'extensa Vall d'Aro amb els seus termes.¹¹ La donació incloïa el terreny delimitat a tramuntana per Romanyà i Calonge, a llevant pel mar, a migdia per Tossa, i a ponent per Llagostera. Aquesta àmplia comarca esdevingué, doncs, propietat personal i particular del bisbe de Girona, amb llicència d'usufructuar-la com li plagués. Ignorem l'interès que pogué tenir Teotari en sollicitar del rei Carloman la concessió de la Vall d'Aro. El diploma no proporciona cap clarícia en aquest sentit. En canvi, sembla que Teotari mantingué el domini personal de la Vall d'Aro mentre visqué i que en llegà almenys una part a la seu de Girona. Així ho justificaria el precepte donat el 899 per Carles el Simple al bisbe Servus Dei, successor de Teotari, quan li confirma entre altres possessions els *villares que sunt in valle Arace, quem adquisivit Teutharius episcopus, in ecclesiis, in terris, in vineis, in pratis, in silvis seu molen-dinis*.¹²

Pel que fa a la vila provençal de *Biderrida*, des d'on fou expedit el 2 de setembre de 881 el diploma per a Teotari que publiquem, no ens ha estat possible identificar-la. Sabem, però, que quatre dies abans, el 29 d'agost, Carloman expedia un precepte des de Feyzin, quinze quilòmetres al nord de Vienne, i un segon des de les Côtes de Solaise, a l'entrada del regne de Provença.¹³

⁹ VILLANUEVA, *Viage*, XIII (Madrid, 1850), p. 231-233, ap. VI.

¹⁰ ABADAL, *Els diplomes*, p. 135-137.

¹¹ Vegeu el text publicat a dalt.

¹² ABADAL, *Els diplomes*, p. 144-147.

¹³ R.-H. BAUTIER, *Aux origines du royaume de Provence. De la sédition avortée de Boson à la royauté légitime de Louis*, a «Provence historique», XXIII (Marsella, 1973), p. 59.

L'últim precepte de la sèrie, el quart, el rebé Teotari de l'emperador Carles el Gros, despatxat a París el primer de novembre de 886. Carles confirmava els preceptes anteriors i acreixia el patrimoni de l'església gironina amb noves donacions.¹⁴ L'any següent degué morir Teotari, ja que el novembre de 887 era bisbe Servus Dei.¹⁵

Heus ací el comentari que suscità a Ramon d'Abadal la fallera de Teotari per recaptar preceptes: després de la mort de Carles el Calb «el tron de França passà ràpidament per mans de Lluís el Tartamut, Carloman i Carles el Gros: el bisbe Teotari, successor d'Elies, no es cansa d'acudir a l'un després de l'altre. Es veu clarament un interès especial a posseir un títol del monarca regnant, com si no es tingués prou confiança en l'eficàcia de la continuïtat del règim, com si es considerés que els títols dels passats perdien part de llur valor amb el traspàs dels lliuradors».¹⁶

MANUEL ROVIRA I SOLA

Barcelona

Departament d'Història Medieval (C. S. I. C.)

¹⁴ ABADAL, *Els diplomes*, p. 138-140.

¹⁵ VILLANUEVA, *Viage*, XIII, p. 31.

¹⁶ ABADAL, *Els diplomes*, p. 117.